

Д. В. Костенко, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Костенко Д. В.

Дослідження поняття міжкультурної компетентності: теоретичний аспект

В статті досліджується поняття «міжкультурна компетентність» та її роль в міжкультурному взаєморозумінні в процесі міжкультурної комунікації з представниками інших культур. Наголошено на теоретичному аспекті поняття в процесі міжкультурного спілкування.

Проаналізовано сучасні наукові доробки, присвячені визначенню структури міжкультурної компетентності. Розглянуто концепції науковців, які виявляють специфіку процесу формування міжкультурної компетентності.

Виходячи з аналізу джерел з досліджуваної проблеми, автор зазначає, що міжкультурна компетентність займає важливе місце в структурі ключових компетентностей.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, міжкультурна комунікація, полікультурна компетентність, культура.

Костенко Д. В.

Исследование понятия межкультурной компетентности: теоретический аспект

В статье анализируется понятие «межкультурная компетентность» и ее роль в межкультурном взаимопонимании в процессе межкультурной коммуникации с представителями других культур. Акцентируется внимание на теоретическом аспекте понятия в процессе межкультурного общения.

Проанализированы современные научные труды, посвященные определению структуры межкультурной компетентности. Рассмотрены концепции ученых, выявляющие специфику процесса формирования межкультурной компетентности.

Исходя из анализа источников по исследуемой проблеме, автор отмечает, что межкультурная компетентность занимает важное место в структуре ключевых компетентностей.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, межкультурная коммуникация, поликультурная компетентность, культура.

Розвиток сучасного інформаційного суспільства неможливо уявити без процесів інтеграції, впровадження інновацій та постійно зростаючої міжкультурної взаємодії. Ці процеси стосуються всіх сфер життя людини – побутової, культурної, наукової, політичної, економічної та ін. Протягом всього свого життя ми, безсумнівно, стикаємося з представниками різних культур, ними можуть виявитися сусіди, колеги або просто знайомі. Однак спілкування з ними може бути ускладнене через відмінності в сприйнятті світу, культурні особливості, мовний бар'єр. Дана ситуація вимагає розвитку толерантності та емпатії, вміння швидко адаптуватися і володіти гнучкістю мислення, для того, щоб успішно будувати комунікації і здійснювати ефективну взаємодію. Все це можна об'єднати одним загальним терміном «міжкультурна компетентність».

Аналіз наукової літератури дозволяє судити про те, що різні аспекти міжкультурної компетентності особистості студентів вивчені і висвітлені в теоретичних працях (А. Анненкової, В. Апалькова, К. Безукладнікова, Р. Бікітєєва, Г. Єлізарова, О. Леонтович, О. Муратова, О. Оберемко, Л. Павлова, М. Плеханова, І. Плужник, Ю. Сініцина, Е. Хакімова, А. Artamonova, А. Fantini, G. Ellis, Т. Nakayama, Т. Rogers, G. Triandista ін.).

Варто взяти до уваги концепції зарубіжних дослідників, які виявляють специфіку процесу формування міжкультурної компетентності (G. Chen, D. Deardorff, К. Knapp, J. Knight, С. Kramsch, А. Moosmüller і ін.). Позитивне ставлення до культурних відмінностей вивчали Л. Корнєєва, Є. Пасов, В. Сафонова, А. Утехіна, Е. Peterson і ін., вміння міжособистісної взаємодії в рамках рідної і іншомовної культури досліджували Н. Гальскова, Н. Гез, Г. Денісова, М. Радовель, В. Сафонова, П. Сисоєв, D. Carbaugh, G. Fischer.

Виходячи з аналізу джерел з досліджуваної проблеми, можна заявити, що міжкультурна компетентність займає важливе місце в структурі ключових компетентностей. Зокрема, В. Сафонова визначає міжкультурну компетентність як частину комунікативної компетентності мовної особистості [2].

Міжкультурна компетентність, на думку Н. Гальскова, Н. Гез, є здатністю, що дозволяє особистості реалізувати себе в рамках діалогу культур,

тобто в умовах міжкультурної комунікації. Її становлення здійснюється у взаємозв'язку освоєння іншомовного коду і розвитку культурного досвіду людини, в складі якого можна виокремити ставлення людини до себе, до світу, а також досвід творчої діяльності.

К. Кнарр визначає міжкультурну компетентність з точки зору лінгвістичного підходу як здатність також розуміти представників інших культур, як і представників власної культури [15].

Варто зауважити, що серед учених теж відсутня єдина думка про поняття міжкультурна компетентність. У російській науці часто використовується визначення, наведене в підручнику О. Садохіна: «Міжкультурна компетентність – комплекс знань і умінь, що дозволяють індивіду в процесі міжкультурної комунікації адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби, втілювати в практику комунікативні наміри і перевіряти результати комунікації за допомогою зворотного зв'язку» [1].

С. Гармаєва, досліджуючи особливості формування міжкультурної компетентності студентів немовних вузів засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, вбачає під міжкультурною компетентністю «володіння студентами певною сукупністю знань про культуру країни мови, що вивчається, що забезпечують культурну взаємодію» [3].

Л. Корнєєва вважає, що міжкультурна компетентність має на думці розуміти, цінувати і поважати фактори, обумовлені культурою, що впливають на сприйняття, мислення, оцінку і дії, як свої, так і інших людей, і, виходячи з цього, вміння будувати нову схему дії. Це проявляється в міжкультурному взаєморозумінні, в комунікативному і поведінковому пристосуванні до поведінки представників іншої культури і в побудові нових зразків поведінки, які базуються на цінностях і нормах різних культур [4]. При цьому необхідно прагнути до з'єднання власної і чужої культурної ідентичності і в результаті обміну позитивними зразками дій і схемами прийняття рішень йти до якісно нового синтезу дій. На думку А. Новицької [8], міжкультурна компетентність

передбачає здатність існувати і ефективно здійснювати професійну діяльність в полікультурному світі.

О. Муратов пропонує об'єднати «компетенцію» і «компетентність» в понятті «міжкультурної компетенції», визначаючи її як складне особистісне утворення, що включає знання про рідну і інші культури, вміння і навички практичного застосування своїх знань, а також сукупність якостей особистості, що сприяють реалізації цих знань, умінь і навичок, і, нарешті, практичний досвід їх використання в ході взаємодії з представниками іншої культури.

М. Плеханова в своєму визначенні міжкультурної компетентності використовує ті ж самі ключові слова (знання, вміння, якості особистості) [9].

Розглянемо, що розуміють під міжкультурною компетентністю зарубіжні вчені. На думку А. Moosmüller міжкультурна компетенція передбачає наявність у фахівця комплексу соціальних навичок і здібностей, за допомогою яких він може успішно здійснювати спілкування з партнерами з інших культур, як в побутовому, так і в професійному контексті [16].

На сайті компанії Kwintessential [12] наводяться визначення, розроблені визнаними західними вченими та експертами: «Просте визначення, проте, має на увазі здатність ефективно і належним чином взаємодіяти з членами іншої мовної культури з урахуванням їх особливостей» [13]. «Знання інших; знання себе; навички інтерпретації і встановлення зв'язків; навички знаходження або взаємодії; оцінка "інших" цінностей, переконань і поведінки; і релятивізація самого себе» [11]. «Для того, щоб вижити в сучасному складному світі, люди повинні розуміти різну культуру. Розуміння іншої культури допомагає людям адаптуватися до незнайомого середовища, в якому вони зустрічаються, живуть і працюють з іншими людьми, які є представниками різних культур [5]. Адаптація і позитивне ставлення до іншої культури спонукає людей відігравати активну роль в різноманітному суспільстві. Таким чином, надбанням міжкультурної компетенції, яка є здатністю змінювати свої знання є ставлення та така поведінка, щоб бути відкритим і "гнучким" до іншої культури, що стало

критичною проблемою для людей, які намагаються вижити в умовах глобалізації суспільства 21-го століття» [10].

Зазначимо, багато авторів, які займаються дослідженням даної сфери, розглядають не стільки міжкультурну компетентність, скільки міжкультурну компетентність і низку схожих з нею компетентностей (інтеркультурну, етнокультурну, полікультурну тощо).

Р. Бікітєєва визначаючи міжкультурну компетентність, додає до знань і вмінь мотиви і цінності і підкреслює її розвиваючу функцію. Як «стабільну здатність до ефективного і адекватного спілкування з представниками інших культур» визначають міжкультурну компетентність Ю. Рот і Г. Коптельцева. Е. Хакімов, характеризуючи міжкультурну компетентність як «обізнаність індивіда в галузі культури інших народів», додає, що це і «здатність до вирішення професійних завдань, пов'язаних з етнічною приналежністю людей».

Г. Поторочін використовуючи у визначенні інтеркультурної компетентності «знання, уміння і навички», ставить на перше місце «здатність і готовність до діалогу культур» на їх основі. Т. Поштарьова визначає «етнокультурну компетентність» як властивість особистості, знову згадуючи знання, вміння і навички, що сприяють міжетнічному взаєморозумінню і взаємодії. Т. Колосовська в своєму визначенні «крос-культурної компетентності» близька до визначення А. Муратова, з тією лише відмінністю, що воно не згадує знання про свою власну культуру [7].

Л. Городецька виділяє знання норм, правил і традицій власної лінгвокультурної спільності в окреме поняття «інтракультурної компетентності», яке разом з міжкультурною або інтеркультурною компетентністю входить в поняття «лінгвокультурної компетентності».

Л. Данілова, визначаючи полікультурну компетентність наближається до міжкультурної компетентності за Р. Бікітєєвою. О. Хухлаєва, Г. Денісова, М. Радовель і одноставно описують «мультикультурну соціальну компетентність» як вміння розуміти людей різних культур і взаємодіяти з ними.

Частина дослідницьких робіт спрямована на вивчення структури міжкультурної компетентності. У дослідженні О. Волошкової [6] міжкультурна компетентність розуміється як комплексна категорія, структура якої складається з лінгвістичного, когнітивного і афективного компонентів при визначальній ролі лінгвістичного, що обумовлює можливість використання тексту як одиниці комунікації взагалі і міжкультурного діалогу, зокрема. Міжкультурна компетенція формується в процесі оволодіння особливим видом комунікації – міжкультурної комунікацією.

На думку А. Schmid [12] міжкультурна компетентність це: фундаментальне сприйняття людей, які відрізняються від інших поза своєю власною культурою; здатність взаємодіяти з ними в справді конструктивній манері, яка вільна від негативного ставлення (наприклад, забобони, байдужість, агресія та ін.); можливість створити синтез – щось, що не є ні «моїм», ні «вашим», але по-справжньому новим, що не було б можливим, якби ми не об'єднали наші різні погляди і підходи.

У зв'язку з цим Г. Фішер [14] визначає міжкультурну компетентність як певну якість особистості, засновану на тверезому усвідомленні світу, історії і готовності до дії.

Популярний інтернет ресурс Вікіпедія, так само пропонує визначення міжкультурної компетенції, як здатності успішно спілкуватися з представниками інших культур і пропонує структуру міжкультурної компетенції, в яку входять: загальнокультурологічні і культурно-специфічні знання; уміння практичного спілкування; міжкультурна психологічна сприйнятливність.

Таким чином, аналіз різних джерел показує, що міжкультурна компетентність трактується в дослідженнях по-різному. Одні дослідники розглядають її як здатність людей різної статі і віку мирно і без взаємної дискримінації існувати в одному суспільстві, інші – як здатність брати участь в чужій до цього культурі, треті – як ідентичність, яка об'єднує знання і зразки

поведінки, в основі яких лежать принципи різноманіття мислення і усвідомлення культурних процесів.

Література

1. **Анананьєва О. П.** Мультикультуралізм і толерантність як соціально-філософські концепції соціокультурного простору: дис. ... докт. філ. наук. – Одеса, 2016.

2. **Бондар Н. Д.** Формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Бондар Наталія Дмитрівна — В., 2016.

3. **Байбакова О.** Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах США: дис. ... канд. пед. наук. – Ужгород, 2017.

4. **Воротняк Л. І.** Деякі аспекти формування міжкультурної комунікативної компетенції магістрів вищих педагогічних навчальних закладів // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – Вип.1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2015_1_3.pdf

5. **Губа Н. О.** Феномен особистісної компетентності у просторі наукового знання / Н. О. Губа, М. О. Кандиба // Психологічні перспективи. – Луцьк, 2010. Випуск 15. – С. 52–61.

6. **Василькова О. В.** Межкультурная компетенция как составляющая образовательной компетенции студентов неязыкового вуза // Формирование иноязычных компетенций у студентов неязыковых вузов: материалы межрегион. науч.-практ. конф. 18–19 апреля 2012 года, Ижевск; отв. ред. В. В. Поздеев, Н. Н. Изметинская. – Ижевск, 2012. – С.13–17.

7. **Колосовская Т. А.** Формирование кросс-культурной компетентности будущих учителей: дис. ... канд. пед. наук. – Челябинск, 2007.

8. **Новицкая А. В.** Формирование общекультурной компетентности аспирантов в системе многоуровневого образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Ставрополь, 2012.

9. **Плеханова М. В.** Формирование межкультурной компетенции на основе использования аутентичных идеоматериалов при обучении иноязычному общению студентов технического вуза (немецкий язык): дис. ... канд. пед. наук. – Томск, 2007.

10. **Davis, N., Fletcher, J. and Groundwater-Smith, S.** The Puzzles of Practice: Initiating a collaborative research culture. Canberra, Australia: 2009 Australian Association for Research in Education (AARE) International Education Research Conference, 29 Nov – 3 Dec 2009 [Electronic resource]. Access mode: <http://www.aare.edu.au/09pap/dav091506.pdf>.

11. **Deardorff D. K.** Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization // Journal of Studies in Intercultural Education. 2006. Vol. 10. Issue 3. Pp. 241–266.

12. **Definition** of intercultural competence [Electronic resource]. Access mode: <http://www.kwintessential.co.uk/articles/info/definition-intercultural-competence.html>.

13. **Fantini, A. E.** (2001, April). Exploring intercultural competence: A construct proposal. Paper presented at the National Council of Less Commonly Taught Languages, Arlington, VA.

14. **Fischer G.** E-mail in foreign language teaching. Towards the creation of virtual classrooms. Tübingen, Germany : Stauffenburg Medien, 1998.

15. **Knapp Karlfried.** Intercultural Communication in EESE [Electronic resource]. Access mode: <http://www.cs.uu.nl/docs/vakken/bci/programma/intercult.html>

16. **Moosmüller A.** Interkulturelle Kompetenz und interkulturelle Kenntnisse. In: Roth, K.: Mit der Differenz leben. Europäische Ethnologie und Interkulturelle Kommunikation. München Verlag, 1996. S. 217–290.

Kostenko D. V.

Investigation of the Concept of Intercultural Competence: the Theoretical Aspect

The article analyzes the concept of ‘intercultural competence’ and its role in intercultural understanding in the process of intercultural communication with representatives of other cultures. The theoretical aspect of the concept in the process of intercultural communication is emphasized.

The modern scientific works devoted to the definition of the structure of intercultural competence are analyzed. Concepts of scientists who reveal the specifics of the process of formation of intercultural competence are considered.

Based on the analysis of the sources of the problem under study, the author notes that intercultural competence occupies an important place in the structure of key competencies.

Key words: intercultural competence, intercultural communication, multicultural competence, culture.

Відомості про автора

Костенко Дмитро Вікторович – доктор філософії в галузі державного управління, асистент кафедри іноземних мов математичних факультетів інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Коло наукових зацікавлень: інтерактивні методи навчання, використання ІКТ, педагогіка вищої школи, соціальна педагогіка.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.

Прийнято до друку 30.03.2018 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Чернуха Н. М.